

1956 A KÖZÉPISKOLAI TANKÖNYVEK TÜKRÉBEN

Salamon Konrád:

Történelem a középiskolák számára IV.

Bp. Nemzeti Tankönyvkiadó, 1994. 302 o.

Történelem IV. 1914–1990.

Szerkesztette: Benkes Mihály, Borsányi György, Kende János.

Bp. Cégér, 1993. 325 o.

Örvedetesen színesedik a középiskolák negyedik osztálya számára írott tankönyvek palettája. Gyanútlan kívülálló megnyugodva állapíthatja meg: ez a szabadság rendje. Pedig sokkal inkább a rendtelenség szabadsága.

A rendszerváltás óta fel-felcsapnak a hullámok a negyedikes történelem tananyag és tankönyvek körül, hol a széles nyilvánosság előtt, hol a szakma berkeiben. Tévedés ne essék: nem az a baj, hogy vita, esetenként szakmai vita van. Előnyös is lehetne, hogy több tankönyv (egyszerre) van forgalomban. Az is jó, ha ezek – egyformán tárgyilagosan, de – más-más szemlélettel íródnak, így minden iskola, minden tanár ki tudja választani a magának leginkább megfelelőt. A baj az, hogy a tankönyvek nem (mindig) objektívek, nem (feltétlenül) indulatmentesek, és végül nem is kompatibilisek: a tényanyagban is olyan eltérések mutatkoznak, amelyek lehetetlenné teszik a különböző könyvekből fölkészültek egységes megméréttetését (vagyis például a megfelelő felvételi vizsgát).

A használatban lévő tankönyvek 1956-ról szóló fejezeteit egymás után olvasva ismerősnek tűnnek a történések, a szereplők, de az olvasónak néha kételye támad, hogy a szerzők valóban egy dologról beszélnek-e. Hasonló, de lényegesen különböző személyek tűnnek elő a történetvariánsokból.

Eredeti szándékkal ellentétben kritikámban mégsem tudom egyenlő mértékben vizsgálni a használatos könyveket, tankönyveket. Rubovszky Péter kronológiája nem tankönyv, legfeljebb kiegészítő segédlet, saját korlátai révén nem lehet tárgya egy ilyen vizsgálódásnak.

Horváth Csaba munkája (*Magyarország 1944-től napjainkig*. Pécs, Pécs-baranyai Értelmiségi Klub, 1993, 175 o.) éppen ellenkezőleg, több mint tankönyv, inkább a történelemből felvételizni szándékozók segédkönyvének tekinthető. Terjedelmében, az átadott ismeretanyag mennyiségében egyaránt jóval meghaladja azt a szintet, amely egy átlagos középiskolástól elvárható lenne; tagolása sem teszi alkalmas segédeszköznek a folyamatos iskolai munkához.

Seifert Tibor „tank-könyve” (*Magyarország története 1938–1990*. Bp. IKVA, 1992. 106 o.) alapvetően – több esetben szöveghűen – az 1956-os Intézet szerzőgárdája által írt történelmi olvasókönyvre támaszkodott, ennek szövegét írta át (átírta?). Íme egy rész az eredetiből és az utánközlésből:

Az 1956-os magyar forradalom
(Történelmi olvasókönyv
középszintűeknek)

Október 28-ig ezek egyetlen jelentős objektumot sem tudtak elfoglalni (a Rádió épületét a szovjetek október 24-én visszafoglalták), de mindeniütt jelen voltak a városban, megtámadták az ide-oda mozgó szovjet páncélosokat, veszteségeket okoztak nekik. Sikerült emellett néhány jelentősebb bázist kiépíteniük Pesten a Corvin közben és több helyütt a VIII. és IX. kerületben, Budán a Széna téren és a Móricz Zsigmond körtéren. A főváros külső kerületeiben a legjelentősebb fegyveres csoport Csepelen és Újpesten alakult meg.

A felkelők többsége munkásfiatal, kisebb része diák volt, nagy számban akadtak közöttük tizenéves gyerekek. Ők voltak a már sokszor levertnek hitt felkelést minden túlerő és ésszerűség ellenére tovább folytató és győzelemre vivő „pesti srácok”.

Primitív harceszközökkel (kézfegyverek, benzines palack) is a világot ámulatbaejtő önfeláldozással szálltak szembe a szovjet tankokkal.

Ebből következőleg – az érintettségből eredő elfogultság vádját kerülendő – le kellett mondanom ennek értékeléséről, bemutatásáról is, de annyit feltétlenül meg kell említeni, hogy a legtöbb esetben sikeresen jegyzeteli az eredetit, megőrzi annak logikáját. Azonban érthetetlen – és a viszonylag jó összefoglaláshoz érdemtelenül csatlakozik – a fejezet lezárása. A szovjet mintájú totalitarizmus kétszeri legyőzése a Corvin közben elhelyezett emléktábla aránytévésztésére emlékeztet. A magyar nép 20. századi történelme valóban tragédiák egymásutánja, de nem a szó eredeti, irodalomelméleti jelentésében. Etikai szempontból minden kétséget kizáróan magasabb rendű volt forradalmunk a szovjet hatalomgyakorlásnál, az erkölcs azonban nem történelmi kategória, az erkölcsi győzelem nem történelmi eredmény. A szovjet világbirodalom összeomlását az 1989-es temetésből eredeztetni pedig végképp komolytalan.

Két könyv maradt végül – személyes tapasztalatom szerint a fővárosban leginkább ezeket használják –, amelyeket megvizsgálva választ kaphatunk azon kérdésre,

Seifert Tibor: *Magyarország története*

Október 28-ig a felkelők egyetlen jelentős objektumot sem tudtak elfoglalni (a rádiót 24-én a szovjetek visszafoglalták), de mindeniütt jelen voltak a városban, megtámadták az ide-oda mozgó szovjet páncélosokat, veszteségeket okozva nekik. Megalakultak az ellenállás gócpontjai a Corvin közben, a VIII. és IX. kerületben több helyütt, a Széna téren és a Móricz Zsigmond körtéren, Csepelen, Újpesten. A felkelők többsége munkásfiatal, kisebb része diák volt, nagy számban akadtak közöttük tizenéves gyerekek. Ők voltak a már sokszor levertnek hitt felkelést minden túlerő ellenére tovább folytató és győzelemre vivő „pesti srácok”. A világ egyik legerősebb hadseregével kézfegyverekkel, benzines palackokkal, az emberiséget ámulatbaejtő önfeláldozással szálltak szembe.

hogy a tankönyvek közvetítette tananyag milyen ismeretekhez juttatja a mai középiskolásokat, gimnazistákat 1956-ról: Salamon Konrád munkája (*Történelem a középiskolák számára IV.* Bp. Nemzeti Tankönyvkiadó, 1994. 302 o.) valamint a Magyar Lajos Alapítvány által felkért munkaközösség könyve (*Történelem IV. 1914–1990.* Szerk.: Benkes Mihály, Borsányi György, Kende János. Bp. Cégér, 1993. 325 o.)

Salamon Konrád részleteiben pontos tankönyvből nehezen érthető meg a forradalom eseményeinek egymásra következőzése, sajátos belső logikája. Nagy Imre 1953-as reformprogramja és az ebből kinövő, egyre szélesebb sugarú ellenzéki körök reformpolitikája, másrésztől a 23-án kitört forradalom közötti különbséget nem sikerül áthidalnia. Nem magyarázza, de éppen az előbb említett hiány miatt nehezen is válaszolhatná meg, miért foglalt állást a volt miniszterelnök a majdan az ő nevét zászlóként lobogtató tüntetés ellen. Hiányzik a módszernek és a tartalomnak az a fokozatos radikalizálódása, melynek eredménye lett, hogy a program első képviselője sem ismert rá 23-án saját szülőttére.

De ugyanígy érthetetlen a csak részleteiben bemutatott eseménysor a forradalom győzelméig. Forradalom és szabadságharc nem annyira ötvöződik, mint inkább összegubancolódik a szövegben. A forradalmi csoportok, szervezetek két ellenfél ellen, kétfajta küzdelmet folytattak. Egyfelől fegyveres küzdelmet vívtak (elsősorban a szovjet fegyveres erőkkel), másfelől politikai küzdelmet az október 28-ig az országos főhatalmat birtokló MDP-vezetéssel és a kormánnyal. Sajnos ez utóbbi értékelő bemutatása teljességgel hiányzik a szövegből. Az egyetlen információ, amit a vezetésről ad, hogy október 23-án éjszaka a párt Nagy Imrét jelölte miniszterelnöknek. Mivel azonban az országos hatalom továbbra is az MDP legfelső vezetésének a kezében volt, hiszen éppen az is szimbolizálja a forradalom győzelmét, hogy a legfőbb irányító testület a KV helyett újra a kormány lesz, Nagy Imre miniszterelnöki megbízatása 28-áig nem döntő. Sokkal lényegesebb ennél, hogy ő, valamint a nála a forradalom szavát előbb megértő Losonczy és Donáth révén a reformok elkötelezett hívei bejutottak a párt vezetésébe, és ellensúlyozni, semlegesíteni tudták az ortodox sztalinisták hajlamát az erőből politikálásra. Így válik jól érzékelhető, fontos szakaszhatárrá október 25-e, amikor az ortodox, katonai megoldásra hajló Gerő Ernőt a reformernek mutatkozó (hiszen Nagy Imre még november 3-i kormányában is helyet juttat neki) Kádár János váltja föl. Vagyis a Gerő–Nagy Imre-vezetést főlvtálta a Kádár–Nagy Imre-kettős, hogy a folyamatot fontos hangsúlyváltással a Nagy Imre–Kádár János főhatalmi centrum megszületése juttassa diadalra október 28-án. Egyben ez tette lehetővé az október 23-a óta meglévő kettős hatalom felszámolását, azáltal, hogy a fokozatosan egyre nagyobb hatalomhoz jutó, párhuzamosan a nép követelésével egyre inkább összhangba kerülő Nagy Imre október 28. után megtett lépéseivel érvényre juttatta a forradalomnak a helyi hatalmak által megfogalmazott legfőbb célkitűzéseit, ezzel pedig megeremtette a további együttpolitizálás közös nevezőjét: lehetővé vált (a belső fejlődést tekintve) a konszolidáció. Ezzel szemben Salamon Konrád beállításai szerint a szovjet (és a vele együttműködő magyar) katonai vezetés kudarcra érte meg a politikai kibontakozást. Az állításnak van igazságtartalma, de nem tükrözi a teljes valóságot. Valóban a fegyveres ellenállók akadályozták meg, hogy a politikai vitát a

szovjetek fegyveres erejével oldják meg – ebben segítették őket Nagy Imre és a párt vezetésében lévő reformerek a fegyverletétel határidejének folyamatos kitolásával, egyes katonai akciók leállításával. Másik oldalról a Nagy Imre–Kádár János-féle vezetés olyan lehetséges kompromisszumnak tűnt Moszkva számára, amit az adott szituációban fel tudtak vállalni. A két oldal megfelelő együttműködése nélkül nem győzhetett volna a forradalom.

Mindezeknek az elősorolt problémáknak közös gyökere, hogy konzervatív szempontból – minden történeti tisztesség és hitelesség ellenére is – csak egyoldalúan értelmezhető 1956 forradalma. Amennyiben a hazai szocialista átalakulási kísérletet kizárólag külső nyomás eredményének tekintik, amelyet egy szűk csoport kivételével az ország döntő többsége ellenségesen fogadott, akkor föl sem merülhet, hogy az októberi napokban megvalósult nemzeti egység másra is irányulhatott volna, mint a (radikális) polgári demokratikus államformára (ennek legföljebb egy, a világháború előtti rendszert restaurálni akaró politika lehet ilyen összefüggésben az alternatívája). Pedig 1956-ban – a második szovjet beavatkozást megelőzően – nem a szocialista modell, hanem csak annak sztálini változata bukott meg Magyarországon. A forradalom győzelme nem egy új rend létrehozását jelentette, hanem a kibontakozás útjában álló akadályok felszámolását, az alapokat illető konszenzus megteremtését, a *fegyveres* küzdelem végét, és az elkövetkező időszak szabad belpolitikai küzdelmeiben formálódhatott volna ki az új Magyarország, amennyiben nem a fegyverek vették volna újra át a szót. Október utolsó napjaiban a szovjet politika – tapasztalva a katonai megoldás kudarcát – ezért dönthetett a politikai megegyezés kísérlete mellett, attól remélve számára is elfogadható megoldást, hogy a forradalom (vagy annak legfőbb áramlata) szocialista.

És ugyanez az egyoldalúság teszi nehezen érthetővé a november 4-ét közvetlenül követő időszak megértését is. Hiszen a második szovjet támadással ismét kettős hatalom született az országban: a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányának a szovjet hadseregre támaszkodó hatalma (amely mögé idővel felsorakoztak magyar, civil csatlósai), és a forradalmi szervezeteknek a tömegek által legitimált hatalma formájában. Az ellenállás november hónapban nem is annyira Kádár – és még kevésbé a bizonytalan létezésű Kádár-kormány –, hanem a hatalom tényleges birtokosa, a szovjet hadsereg ellen irányult. Nem egy fennálló hatalommal állt szemben az ország, hanem a maga törvényesnek tudott rendjét védelmezte az ezt felszámolni törekvő külső erővel szemben. Nem annyira ellenállás szerveződött, mint inkább utóvédharc folyt.

A Magyar Lajos Alapítvány által felkért szerzői munkaközösség tankönyvének 1956-ot és közvetlen előzményeit tárgyaló fejezetei egy sajnálatosan inkább politikai mintsem történelmi koncepció köré rendeződnek – a szakmai hitel kárára.

Miközben a könyv hangsúlyozza, hogy az 1953-as magyar reform Moszkvában született, a valóságosnál sokkal nagyobbak mutatja a magyar politikai elit lehetséges mozgásterét. A szerzők szerint az MDP KV Moszkva tényleges szándékaival ellentétben (a szovjetek ugyanis *meg akartak szabadulni* Rákositól) erősítette meg „Sztálin legjobb tanítványát” a párt főtitkári posztján; és csak részben engedtek a nyomásnak, amikor miniszterelnökké jelölték Nagy Imrét. A könyv szerint az ő helyzete különösen kedvező volt, hiszen nemcsak a birodalom támogatását élvezte, de kormányra

kerülésével a kormányzat „kiszabadult a párt irányítása alól”, a parlamentben önálló programmal léphetett fel, és élvezhette a lakosság döntő többségének lelkes támogatását. Mindezzel a hatalmas erővel csak a szovjet vezetés által is ejteni kívánt Rákosi (-csoport) állt szemben. Sajnos azonban Nagy Imre ezzel a kínálkozó kedvező lehetőséggel nem tudott kellőképpen élni, aránylag rövid politikai harc után Rákosi legyőzte, és kiiktatta őt a hatalomból. Mindebből kézenfekvő a későbbi események szempontjából is nagyon fontos tanulság: Nagy Imre jó szándékú politikus, megfelelő programmal is rendelkezik, de azt nem tudja megfelelő erővel képviselni, így bukásra van ítélve.

A valóság azonban ellentmond ennek a szerzők által megrajzolt egyszerű és érthető képnek. Moszkva ugyanis nem akart megszabadulni Rákositól, nem is akarhatott, hiszen még Sztálin legjobb szovjet tanítványai is ott voltak az SZKP vezetésében, ők csak ellensúlyozni akarták a magyarországi hatalmi centrumokat, hogy ezáltal gyűrjék le a Magyarországon is egyre fenyegetőbb méretű gazdasági-bizalmi válságot, miközben nemcsak hatalmukat, de teljes mozgásszabadságukat is megőrizhetik. Moszkva támogatását nemcsak Nagy Imre élvezte, hanem Rákosi is – külön tanulmányt igényelne annak megállapítása, hogy melyikük mikor rendelkezett erősebb szovjet támogatással 1955 elejéig. Teljességgel érthetetlen a könyvnek az a megállapítása, mely szerint Nagy Imre kormányra kerülésével megváltozott volna a párt és a kormány közötti hierarchia. Egyértelmű, hogy ilyen jellegű strukturális átrendeződés nem lehet végbe egyik napról a másikra. A szerzők egyetlen ténnyel erősítik állításukat, mely szerint Nagy Imre önálló programmal lépett volna fel. Ez azonban csak részint fedti a valóságot, hiszen a kormányprogramot előzetesen jóváhagyták az MDP megfelelő szervei is, ez tehát nem kizárólag a miniszterelnök, hanem egyben az egyeduralkodó egypárt akkor éppen aktuális programja is volt. A lakosság többségének rokonszenve valóban igaz, ám értékét jelentősen csökkenti, hogy mindazokat a szervezeteket, amelyek által ez a támogatottság artikulálódhatott, a Rákosi vezette párt szervezte vagy irányította-felügyelte. Azaz: a valóságban egyáltalán nem a döntő túlerő birtokában bukott el Nagy Imre Rákosival szemben, következésképpen a fentebb vázolt gondolatmenet sem állja meg a helyét.

De kérdés az is, hogy vajon valóban győzelmet aratott-e Rákosi Nagy Imre fölött? Kettejük küzdelme természetesen nem egyszerűsíthető le két személy párharcára, ezt a történelemferdítést az ókádárista történetírás is aránylag hamar egy modernebbel helyettesítette. Márpedig Nagy Imre politikáját nem ekkor és nem Rákosi győzte le, az 1956-ban a forradalommal együtt bukott el. De a személyt sem győzte le Rákosi, aki sem a párton belüli politikai küzdelmet nem vállalta – Nagy Imrét, illetőleg nézeteit minden alkalommal a miniszterelnök távollétében ítélték el –, sem a korábbi évek keményebb módszereit nem alkalmazta. Kettejük párharc – a keményvonalas sztálinizmus és a szocialista építés korrekciójának küzdelme – nem zárult le Magyarországon 1955-ben: a kérdést (és Nagy Imrét) magyar módra egyszerűen csak elnapolták. És a ténylegesen nem legyőzött Nagy Imre nem gyakorolt önkritikát, sőt elítélt nézetei mellett csökönös következetességgel kitartott, és ezzel navigációs ponttá válhatott mindazok számára, akik – eltérő célokkal, de – szembefordultak a rendszerrel. Mindenki rá hivatkozott, vagy rá vélt hivatkozni. És ezen meg nem cáfoltt, el nem felejtett

Nagy Imre-féle program tükrében kaptak sajátos megvilágítást, értelmet, jelentést azok a külpolitikai események, amelyeket a könyv a forradalom előkészítőjeként ábrázol: a jugoszláv politika rehabilitálása, az SZKP 20. kongresszusa mint Nagy Imre igazsága jelent meg a magyar közvélemény előtt.

Nagy Imre két miniszterelnöksége között a könyv tanúsága szerint hiátus van, a valóságban kontinuitás: baráti köre (az egyre szélesedő Nagy Imre-csoport), az írók, újságírók, a Petőfi Kör, majd a diákok, munkások kapcsolták szervesen össze a kettőt. Nem volt tehát véletlen, hogy az elfojtott elégedetlenség feltörésekor a tüntető tömeg azonnal őt állította szembe a Rákosi-vonallal. És jóllehet október 23-i beszéde valóban nem elégítette ki a tüntetőket, ám politikájának iránya ekkor is megegyezett a megmozdulás résztvevőivel: korrigálni, elviselhetővé tenni a rendszert. Nem igaz, hogy a rend helyreállítása érdekében kívánt engedményeket tenni a felkelőknek. Ő saját, folyamatosan képviselt programját megvalósítva akarta kielégíteni az általa jogosnak, elérhetőnek, megvalósíthatónak érzett követeléseket, és ezzel egy új rendet létrehozni. Valóban a keményvonalasok és a felkelők között állt, de törekvése lényegileg nem az előbbiekével egyezett (a *rend* helyreállítása), hanem az utóbbiakéval: egy új rendet kialakítani. Ezért hozhatott politikája eredményeket október 25-én, 28-án és november 1-jén. Mert alapvetően egyezett a köznép követeléseivel, mert összhangba tudta hozni az államot a társadalommal. Szemben azzal, amit a tankönyv közvetít: eredménytelenül próbálta a rend helyreállítása érdekében leszerelni a tüntetőket – a szöveg kimondatlanul bár, de a szovjet csapatok behívásában is felelőssé teszi őt –, míg a szovjet segítséggel megújított, immár Kádár János vezette MDP Központi Vezetősége 28-án már radikális változásoknak teremtett lehetőséget. Ime. Diákjainkban újra életre kelhet a magyar történelmi skizofrénia, hiszen e könyv szerint Kádár János volt a felkelés (forradalom) tényleges, eredményeket először elérő, az utat kijelölő vezetője, aki utóbb aztán irányítani fogja a résztvevők elleni megtorlást is (önmagát természetesen megkímélve).

Komoly tanári munkát igényelhet ennek az antagonisztikus ellentétnek a tanórai kibékítése akkor is, ha a tankönyv ad ehhez bizonyos mértékű segítséget. Rögtön azután ugyanis, miután az MDP KV által elhatározott radikális változtatásokat Nagy Imre kormányfőként érvényesíti a gyakorlatban, megjelennek a konszolidációt veszélyeztető, fenyegető erők.

„Sajátos kettős hatalom alakult ki.” Ez – fordított előjellel – még igaz is lehet: október 28-át és még inkább november 1-jét követően a kormány már valóban rendelkezett hatalommal – a szovjet tankok és az ÁVH-s különítmények támogatása nélkül is. De nem igaz a tankönyv sugallta állítás: a kormány hatalma nemhogy csökkent, hanem érezhetően nőtt, tömegtámogatása, társadalmi legitimitációja erősödőben volt. A kettős hatalom nem ekkor, hanem a forradalom első napjaiban alakult ki, és a kormány fordulatát követően már szűnőben volt. Nem folytatott a helyi forradalmi szervekétől eltérő irányú politikát, jóllehet a részletekben természetesen sokkal nagyobb eltérések, különbségek voltak, mint a forradalmat megelőző monolit, a helyi érdekeket megfogalmazódni sem engedő rendszerben. Az ennek a kornak eltúlzott centralizmusával szemben a maguk önállóságát – a szó szoros értelmében – kiharcoló helyi szervek megnövekedett politikai mozgásterétől az ország (vezetésének) egységét félteni

rossz ízű és rossz emléké gondolat. A hatáskörök, a felségterületek elhatárolása természetesen tárgyalásokat igényelt. De a kormány legitimitását számottevő politikai erő nem kérdőjelezte meg. Ennyiben szó sem volt kettős hatalomról. Somogyvári Lajos október 30-i burleszkiú győri intermezzója már csak az érintettek szűk köre miatt sem veszélyeztethette az ország egységét (mert hiszen nevezetes, híres-hírhedt beszéde nem ment adásba a győri rádióban). Jellemző, hogy ma sem tudjuk, ki volt Somogyvári Lajos, egyetlen '56-os szervezet, csoport sem vállalja őt, zűrzavaros személyisége eltűnt a történelem süllyesztőjében. Ezt az esetet mint a kormány tehetlenségének egyik bizonyítékát prezentálni komolytalan (jóllehet maga a gesztus több évtizedes hagyománnyal rendelkezik).

Az ország széthullásának veszélye után természetesen következnek a „bosszúszomjas... lumpen elemek, ...bűnözők” megjelenése keltette második veszélyforrás, és amivel egycé forrasztotta őket a forradalmat követő harminc év történetírása: a Köztársaság téri népitélet. A szaktudomány még nem adott pontos választ arra, hogy a fegyveres harcokban résztvevők hány százaléka volt valóban köztörvényes bűnöző. Az ókádárista történetírás állítása politikai, nem pedig történelmi szempontú, jelenleg az ő véleményük ismeretes, a szabatos tudományos válasz – amennyiben egyáltalán lehetséges ilyen – még várat magára. De aki a témában valamelyest is járatos, vagy megélte a kort, annak tudnia kell, hogy a büntetettek (a szövegben bűnözők) köre mennyivel szélesebb volt, mint egy polgári berendezkedésű társadalomban. A kettő nem összevethető. És ahogy napjainkban is tapasztaljuk: nagyobb társadalmi átalakulások során jelentősen megnő a társadalom perifériájára szorultak, helyüket nem találók, beilleszkedni nem tudók vagy nem is akarók – „lumpenek” – száma, mindezt az ötvenes években még tetézte a háborús pusztítások következménye. Azaz: e fogalmak mai jelentését visszavetíteni az ötvenes évekre nem eredményezheti a történelmi igazság megközelítését. A pártház ostromának közvetlen előzmények nélküli leírása pedig valódi aggodalommal tölti el a diákokat, akik ennek hatására magukban valóban jogosnak tarthatják a kádári rendcsinálást. A Köztársaság téri ostrom és népitélet semmiképpen nem érthető a támadást kiváltó rákosista fegyveres szervezkedés, tevékenység és az atrocitásokat kísérő, követő kollektív hisztéria nélkül. Míg az első felmenti az ostromot az értelmetlenség bélyege alól, addig az utóbbi lélektanilag magyarázza – de nem igazolja – a lincseléseket, a brutalitást. (Elgondolkodtató az is, hogy a valóság tükrözésére hivatott irodalom eredményeképpen mennyire máshogy ítéli meg a magyar közvélemény a szegény Lamberg gróf Petőfi által legitimált lánchídi meglincselését, mint Mező Imre és társainak meggyilkolását.)

És végső veszélyként a Nagy Imre vezette kormánynak megszerveződött a – „nem korszerű” – jobboldali ellenzéke, színre léptek a keresztény-konzervatív erők, sőt megjelent a horthysta restauráció rémképe is. A zászló természetesen Mindszenty József. Valójában ennek a csoportnak nem volt ideje elkülönülni, megfogalmazni saját céljait, programját. Nyilvánvaló, hogy a meghurcolt hercegprimás és a miniszterelnök politikája között jelentős különbségek voltak. Mielőtt azonban ez hangot kaphatott volna, a második szovjet agresszió ad acta tette a kérdést.

De nemcsak jobboldalról fenyegeti veszély a forradalmat, a Nagy Imre vezette kormányt: fenyeget a sztálinista restauráció. Sajnos ezzel kapcsolatban a szöveg

mindössze két nevet említ: Hruscovét és Titóét – végveszélybe döntve ezzel a történelmet érteni is akaró diák (és tanár) elméjét.

A szerzők szerint tehát két tűz közé szorult a gyenge, a nem az egész társadalom által elismert, tehát nem igazán legitim kormány, amely ráadásul osztozni kényszerül a hatalomban a helyi forradalmi szervekkel. Meg kellene fékeznie az „értelmetlen fegyveres akciókat” (tekintettel a többes számra, itt a szerzők nem csak a Köztársaság téri ostromra gondolnak, de hogy mire még, az az ő titkuk marad); valamint a „boszszúszomjas bűnözőket és lumpeneket”. Meg kellene vívnia a politikai harcot a „nem korszerű” jobboldallal, meg kellene határozni az országépítés irányát, és e programját következetesen érvényesítenie kell, miközben azzal sincs tisztában, hogy nagy hagyományú koalíciós partnere, a Kisgazdapárt valójában milyen párt is, milyen politikát szándékozik csinálni, követni. És ezen aggodalomra több mint elégséges okok után a szuezi válság és az USA diplomáciája a szovjet vezetőkben is megérlelte a rendcsinálás szándékát, egyben lehetőségét.

Nagy Imre – aki 1953-ban a sokkal gyengébb Rákosi-csoporttal sem bírt eredményesen megküzdeni – nem talál megoldást a kialakult helyzetre. Míg rádiószózatában hiteget országot-világot, valójában szedi sátorfáját, és a jugoszláv követségre menekül. Valakinek át kell vennie a forradalom örökségét, menteni kell a menthetőt. A könyv szerint Kádár János vállalkozik erre a nehéz szerepre, ám sajnos józan realpolitikáját nem látta át sem Nagy Imre, sem a Központi Munkástanács, sem a forradalomban létrejött többi szervezet – és az ország lakossága sem. Nem adták meg neki a megfelelő segítséget, így, miután Hruscov és a szovjet vezetés türelme elfogyott, *kénytelen* volt az erőszak eszközéhez folyamodni. – Íme: Kádár János, a tragikus hős. Személyében elbukni kényszerül, az utókor a magyar szabadság sárbatiprójaként emlékszik rá, pedig valójában diadalra vitte az ügyet: kivezette a vész háborgó tengeréből az ország veszni készülő hajóját.

A mai társadalomnak sajnálatosan zavaros a képe 1956-ról. Forradalom, ellenforradalom, népfelkelés, szabadságharc – vagy polgárháború? Egyáltalán: volt háború, vagy nem? E disszonanciának eddig tragikus politikai magyarázata volt: a hatalomnak önnön legitimitációja érdekében meg kellett bélyegeznie 1956-ot, és ítéletét rá kellett kényszerítenie a társadalomra. Napjaink nagyobb szabadsága különböző nézőpontokat, megnevezéseket tesz lehetővé, de a jövő társadalmának felelősséggel tartozunk azzal, hogy hogyan élünk szabadságunkkal, mely csak akkor szül rendet, ha az igazságra irányul.

Ezeket a tankönyveket olvasva nem valószínű, hogy rend, okos rend lesz a jövő generációjának fejében.